

Pandemi Sürecinde Yeniden Anlam Kazanan Kamusal Mekân ve Toplumsal İlişkiler

*

Özge Tekçe¹

ORCID: 0000-0002-0007-139X

Öz

Mekânın toplumdaki, toplumun da mekândan uzaklaşmasına neden olan sokağa çıkma kısıtlamaları, kamusal alanların kullanımlara kapatılması, bireyi daha çok kendi özel alanına, kendi çevresine, kendinden olana yaklaştırmış, aynı zamanda yeni kamusal mekân ihtiyacını doğurmuştur. Bireyin gündelik hayatının tamamen değiştiği pandemi döneminde yeniden anlam kazanan kamusal mekâna odaklanan araştırma, kamusal mekânı toplumsal ilişkiler çerçevesinde değerlendirmektedir. Bireysel görüşlere yer vererek kamusal alan deneyimindeki dönüşümü ve ihtiyaçları ortaya koyma vaadiyle yola çıkan araştırma, pandemi sürecinde ve pandemi öncesinde kamusal mekân deneyimlerinde yaşanan değişimleri bireylerin gündelik yaşamı çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kentin birincil öznesi olarak bireylerin kamusal alan algısı ve talepleri doğrultusunda kullanılan ve yaşayan mekân üretmek önemli görülmektedir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, farklı çalışma disiplinlerine sahip, kamusal alanı pandemi öncesinde ve pandemi sürecinde aktif kullanmış kişilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışma bu bağlamda, pandemi sürecinde yaşanan deneyimlere odaklanarak, pandemiden sonra kamusal alan çözümlerinin kullanıcı deneyimleri ekseninde yapılabilesine katkı sağlamaktadır. Yapılan görüşmelerle ortaya çıkan söylemler, pandemi sürecinde yaşanan fiziksel alanın kullanımının değişeceğini, tercihlerin ve ihtiyaçların farklılaşacağını ve kamusal mekânların dönüşüme ihtiyacı olduğunu göstermesi sebebiyle önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Covid-19, Gündelik Hayat, Bireyselleşme, Toplumsal İlişkiler.

¹ Doktora Öğrencisi, İTÜ, E-mail: ozgetekce@gmail.com

Reinterpretation to Meaning of Public Space and Social Relations During the Pandemic Process

*

Özge Tekçe²

ORCID: 0000-0002-0007-139X

Abstract

The lockdown that diverges spaces and society from each other has brought the individual closer to their private space or their environment. This research focused on the transformation of the individual's perception and use of public space in a period when the daily life of the individual changes completely. Moreover, aimed to reveal the transformation in public space experiences by including individual views. In the research, which the qualitative research method was used, semi-structured interviews were made with people who have different working disciplines and actively used the public space before and during the pandemic process. As the major subject of the city, it is crucial to produce a living and used space in line with the public space perception and demands of individuals. In this context, the study focuses on the experiences during the pandemic process and contributes to the analysis of public space within the framework of user experiences after the pandemic. The discourses that emerged from the interviews are essential due to they show that the use of the physical space experienced during the pandemic process will change, preferences and needs will differ, and that public spaces need transformation.

Keywords: *Public Space, Covid-19, Everyday Life, Individualization, Social Relation.*

² PhD Candidate., ITU, E-mail: ozgetekce@gmail.com

Giriş

Neoliberal politikalar ve kentsel müdahaleler kamusal mekânın özgürleştirici, birleştirici, eşitlikçi ve çok kültürlü (Arendt, 1998; Habermas, 1991; Hall and Hubbard, 1996) olduğuna dair tanımlarından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Kamusal ve özel mekân tanımlarına dair eleştirilerin temelinde neoliberal politikalar çerçevesinde, kentsel alanları yalnızca fiziksel özellikleriyle ele alınmaya ve metalaştırılmaya başlanmış olması yer almaktadır (Jacobs, 1961; Madanipour, 1996; Thompson, 2002). Brenner ve Theodore (2002), bu tür mekânların kısa vadede ekonomik kazanç elde etmek adına kazanç sağladığı ancak, uzun vadede kentsel ayrışma ortamlarının temelini oluşturduğu görüşünü ortaya çıkartmaktadır. Bu yaklaşım Habermas (1991) tarafından ilk kamusal mekân tanımı olarak öne çıkan topluluk odaklı kamusal mekân yaklaşımıyla ters düşmektedir. Habermas (1991)'a göre kamusal mekân, bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet fark etmeksizin özgürce bir arada buldukları, ortak sorunlar veya birliktelikler çerçevesinde tartışmayı mümkün kılan kamuoyunun oluşabileceği bir sosyal yaşam alanı olarak görülmektedir. Fakat tarihsel süreç boyunca küreselleşme ve özelleşme kavramlarının muğlaklaştığı, kentin küresel pazarda yer edinmek adına kullanıldığı yeniden üretim sürecinde kamusal mekânlar, kenti güzelleştiren ve estetik olarak kentsel mekânı cazip hale getiren yerler olarak ön plana çıkmıştır. Toplumsal yaşama temas etmek üzere gereken roller ise göz ardı edilmiştir (Akar, 2005; Carr vd., 1992).

Yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda, kamusal mekânların bireylerin gündelik yaşam pratikleri ve deneyimlerini oluşturan sosyal mekânlar, karşılaşma alanları olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda Sennett (2010) da Habermas (1991) gibi kamusal mekânı bireylerin kendilerini var etme zemini olarak nitelendirmektedir. Arendt (1998) ise bu durumu, kamusal mekânın birleştirici gücü ve toplumsal özgürlük alanları üzerinden değerlendirmektedir. Dolayısıyla kamusal mekân kavramı tartışılırken bireyi odağına alan tartışmalara yoğunlaşmak önemlidir. Kamusal mekânın salt fiziksel özellikler üzerinden değerlendirilmesi kamusal mekân ve toplum ilişkisini kavramada eksikliklere neden olmaktadır. Bu durum, toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olan bireye temas etme konusunda yetersizlikleri derinleştirerek, bireyi mekândan uzaklaştıran ve dolayısıyla toplumla bağı koparan bir yaklaşımın zeminini oluşturması sebebiyle tehlikeli görülmektedir. Kamusal

mekândan uzaklaşmanın toplumsal ayrışma ortamını yaratacağı, bireyselleşmenin önünü açacağına dair çeşitli tartışmalar da gündemde yer almaktadır (Brenner ve Theodore, 2002; Carr vd., 1992; Jacobs, 1961).

Kamusal mekânların bireyler üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olması, bireylerin gündelik yaşamlarına değinmeyi gerekli kılmaktadır. Gündelik yaşamın kamusal mekândan bağımsız düşünülmesi durumunda, toplumu anlama konusunda eksiklikler ortaya çıkacağı aşikârdır. Dolayısıyla, kente yapılan herhangi bir müdahale topluma ve bireylerin gündelik yaşamlarına yapılmış kabul edilmektedir (Gregory ve Walford, 1989). Yapılan kamusal mekân tanımları da kamusal mekânın doğrudan veya dolaylı yoldan gündelik yaşam ve toplumla bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda, kavramsal çerçevede değerlendirilen gündelik yaşam tanımları kamusal mekânda kesişmektedir.

Lefebvre (1998) gündelik yaşamı kentsel mekânda yapılan durağan ve kanıksanmış özelliklere sahip rutinler üzerinden tanımlamaktadır. Certeau (2008) da benzer bir şekilde gündelik yaşam tanımında tekrar edilen alışık olunan pratiklere odaklanmaktadır. Bourdieu (1995) ise gündelik yaşam tanımını kişilerin alışkanlıkları ve çevresel etkileşimleri üzerinden değerlendirerek, 'habitus' kavramıyla açıklamaktadır. Habitus, bireylerin yaşam deneyimleri sonucu oluşan kendilerini ait hissettikleri alanlar olarak ön plana çıkmakta ve Lefebvre (1998)'nin gündelik yaşam tanımıyla benzer özellikler göstermektedir. Yapılan gündelik yaşam tanımlamalarının vurguladığı rastlantısal ve alışık olma durumu gündelik yaşamın her anında birey ve kamusal mekânın birlikteliğine işaret etmektedir.

Kentsel gündem çerçevesinde kamusal mekân konusuna dair yapılan tartışmalarda, bireysel kullanımlardan ziyade tasarımlar, kamusal mekânın yarattığı veya kamusal mekân tarafından yaratılan ekonomik değerler ön plana çıkmaktadır. Ancak kamusal mekânın fiziksel değerinin yansıra toplumsal bir değeri olduğu, gündelik yaşam içerisinde önemli bir rol oynadığı, gündelik yaşamda sosyalleşmek, karşılaşmak ve başkaları ile hemhal olmak adına elzem bir ihtiyaç olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu doğrultuda, nicelik olarak kent içerisindeki yeterliliğine, bulunduğu konuma, kamusal mekânın tasarımına veya yarattığı ekonomik değere göre değerlendirilen pek çok çalışma bulunmasına rağmen; özellikle kamusal özne tarafından değerlendirilen mekânlara dair çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

Bu araştırma kapsamında, bireyin gündelik yaşamının tamamen değiştiği COVID-19 küresel salgın döneminde, kullanılan kamusal mekânların anlamlarında yaşanan değişimlere dair kaygılara değinilmiştir. Kentsel mekânda

görmezden gelinen kamusal mekân ihtiyacı pandemi döneminde tekrar ele alınmış, bireylerin gözünden gündelik yaşamda kamusal mekân kavramı, kullanımı ve deneyimlenme biçimine odaklanılmıştır. Araştırma, bireyin pandemi sürecinde kamusal mekân algısındaki ve kullanımındaki dönüşüme odaklanarak gündelik yaşam perspektifinde kamusal mekâna dair ihtiyaçları ortaya koyma vaadiyle yola çıkmaktadır. Bu doğrultuda araştırma, birincil öznesi olarak bireylerin kamusal mekân algısı ve talepleri doğrultusunda kullanılan ve yaşayan mekân üretmenin gerekliliklerini ortaya koyarak tasarlanan kamusal mekânların, toplum perspektifinde değerlendirmesi için temel oluşturmasını amaçlamaktadır.

Yöntem

Herkes için yaşayan bir mekân üretmenin yalnızca o mekândan faydalanacak, mekânı deneyimleyecek kişileri dinlemekle mümkün olabileceği görüşü savunulmaktadır. Bu nedenle araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bireylerin kamusal mekân algılarını ortaya çıkartmanın ve kamusal mekân taleplerini belirtmeleri için ortam yaratmanın yarı yapılandırılmış görüşmelerle sağlanabileceği düşünülmesi sebebiyle veri toplama biçimi olarak yarı yapılandırılmış görüşmelerden yararlanılmıştır. Kamusal mekân algısı ve yaşanan dönüşüm süreci sonunda ortaya çıkan ihtiyaçlar yarı yapılandırılmış görüşmelerde dile getirilmiştir. Bu doğrultuda sorulan açık uçlu sorular, araştırmayı derinleştirilmesi ve bireyleri kısıtlamaması sebebiyle önemli görülmüştür.

Gündelik yaşam anlatılarına yer verilerek sosyal yaşamın temelinde yer alan kamusal mekânların anlamına dair kişilerin deneyimlerine odaklanılmıştır. İstanbul'un çeşitli yerlerinde yaşayan, tamamı üniversite mezunu ve beyaz yakalı çalışan kadınlardan oluşan dokuz kişi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile sosyal mekân olarak kamusal mekân üzerinde ortaya çıkan yeni anlamlara odaklanarak pandemi sonrasında oluşacak kamusal mekân ihtiyaçlarına dair bir perspektif ortaya koymayı hedeflemektedir.

Görüşme yapılan grup, 20-35 yaş arası pandemi öncesinde kamusal mekânları aktif kullanan ve pandemi sürecinde evden çalışma düzenine geçmiş farklı disiplinlerde çalışan kişilerden oluşmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin çalışma hayatında yer almalarından kaynaklı kamusal mekân kullanımının da yoğun olduğu bilindiğinden, görüşmecilerin yaş aralığı 20-35 yaş arası belirlenmiştir. Görüşme yapılan kişilerden 4ü Mart 2020 tarihinden bu yana evden çalışmaya devam etmekte; 3ü 1 Haziran'dan sonra normalleşme sürecinde iş yerlerine dönmüş ancak Eylül 2020 tarihinden bu yana esnek çalışma sistemi ile çalışmaya devam etmektedir. 2si ise pandemi öncesi

olduğu gibi işyerlerinde çalışmaya devam etmektedir. Görüşme yapılan kişiler, çocuk sahibi değildir.

Görüşmelerin, pandemi öncesinde ve/veya pandemi sürecinde kamusal mekân deneyimlerinden yararlanabilmek adına, kamusal mekân kullanımını tercihen veya tercih dışı kullanmak durumunda kalmış kişiler ile yapılmasının çalışmaya katkısının daha çok olduğu düşünülmüş, görüşmeciler bu çerçevede belirlenmiştir. Kamusal mekânların yoğun kullanımı kriterleri pandemi öncesinde ve/veya pandemi sürecinde olmak üzere iki süreç için belirlenmiştir. Aktif kamusal mekân kullanımı, kamusal bir alanın bir geçiş mekânı olmaktan ziyade fiziksel ve sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği bir mekân olarak kullanımı üzerinden tanımlanmaktadır.

Görüşmeler, Ocak-Şubat 2021 tarihlerinde yapılmıştır. Pandemi sürecini henüz atlatmamış olmak ve araştırmanın yapıldığı dönemde de hafta sonları ve hafta içi belli bir saatten sonra sokağa çıkma kısıtlamalarının devam ediyor oluşu daha fazla kişiye ulaşabilmeyi engellemiştir. Kısıtlı sayıda kişiyle yapılan görüşmeler çevrim içi yapıldığı için belli bir kitleden bilgi alınmış, kırılğan gruplarla ve kamusal mekâna katılamayan kişilerle iletişime geçilememiştir. Toplumsal genelleme yapmak için yeterli olacak çeşitlilikte görüşme yapılamamış olması araştırmanın kısıtlarından birini oluşturmaktadır.

Bireylerin kamusal mekân algılarına dair verilerin elde edilmesi ve pandemi sürecinde yaşanan deneyimlere odaklanmak, pandemiden sonra kamusal mekân çözümlerini kullanıcı deneyimleri ekseninde yapabilmek adına önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırma, bireylerin kamusal mekân kullanımına dair ihtiyaçlarını ve kamusal mekân tanımlarını kendi sözcükleriyle açıklaması için ortam yaratmaktadır. Kentsel mekân için alınan kararların toplumu etkilemesi ve buna bağlı olarak yaşanan kavramsal ve algısal dönüşümlerin toplum tarafından gündelik yaşamın dönüşümü çerçevesinde dile getirilmesi araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırma, şu sorulara yanıt aramaktadır;

- i. Kentsel gündemde kamusal mekân nasıl tartışılmaktadır?
- ii. Kamusal mekânın kullanımının toplumsal birliklik üzerindeki etkisi pandemide gündelik yaşam perspektifinde nasıl değerlendirilebilir?
- iii. Pandemi öncesinde ve/veya pandemi sürecinde kamusal mekân nasıl deneyimlenmiştir?

Araştırma üç başlıktan oluşmaktadır. Kamusal mekân başlığı, (i) 'Kentsel gündemde kamusal mekân nasıl tartışılmaktadır?' sorusuna; Gündelik yaşam Perspektifinde Pandemi Sürecinde Değişen Kamusal mekân Kullanımı

başlığı, (ii) 'Kamusal mekânın kullanımının toplumsal birliktelik üzerindeki etkisi pandemide gündelik yaşam perspektifinde nasıl değerlendirilebilir?' sorusuna; Pandemi Etkisiyle Dönüşen Kamusal mekânın Toplumsal Algısı başlığı, yapılan görüşmelerin kavramsal çerçeve ile örtüştürüldüğü bölüm olarak, (iii) 'Pandemi öncesinde ve/veya pandemi sürecinde kamusal mekân nasıl deneyimlenmiştir?' sorusuna cevap niteliği taşımaktadır.

Kamusal Mekân

Kamusal mekân kavramı kentsel gündemde sıkça tartışılan kavramların başında gelmektedir. Bireylerin karşılaşma alanları olması sebebiyle önemli bir yere sahip olan kamusal mekânlar, toplum ve mekân etkileşiminin gerçekleştiği, bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşıladığı yerler olarak öne çıkmaktadır. Küresel salgın sebebiyle yaşanan sokağa çıkma kısıtlamaları, sosyalleşme alanlarının kapatılması, açık kamusal mekânların kullanımlarının kısıtlanması kamusal mekânların gündelik yaşam için önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Moughtin (1999)'in kent içerisindeki farklı aktörlerin bir arada yer almasını sağlayan, farklı bağlantı alanlarını ortaya çıkartan ve toplumun gündelik yaşamındaki ihtiyaçlarını karşılayan kentsel bağlantılar olarak tanımladığı kamusal mekân, pandemi sürecinde işlevlerini yerine getirememiştir.

Kamusal mekân, sahip olduğu pek çok tanım sebebiyle yalnızca son dönemde yaşanan salgın krizinde değil, tarih boyunca çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Salgın sürecinde dönüşen kamusal mekân algısına değinmeden önce kamusal mekân tartışmalarına odaklanmak kamusal mekân algısında yaşanan dönüşümü kavrayabilmek açısından elzemdir.

Günümüz anlamındaki ilk kamusal mekân tanımı Habermas (1991) tarafından, tanımlanabilir herhangi bir mekânda var olan topluluklar üzerinden ortaya atılmıştır. Habermas'a göre kamusal mekân, bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet fark etmeksizin özgürce bir arada buldukları, ortak sorunlar veya birliktelikler çerçevesinde tartışmayı mümkün kılan kamuoyunun oluşabileceği bir sosyal yaşam alanı olarak görülmektedir. Aynı zamanda kamusal mekânın, toplanma eylemleri ve toplumsal iletişim yoluyla devlet işlerine dair fikir üretmeye, sorgulamaya hizmet eden görüş ve tutumların üretildiği yerler olarak da tanımlanmaktadır (Habermas, 1991). Bu anlamda, kamusal mekânı siyasi otoritelerden ve politikadan ayırmak mümkün gözükmemektedir.

Alınan her karar, her davranışın toplumsal düzlemde etki sahibi olması kamusal mekânda bir sonuç doğurmaktadır. Bir sosyalleşme mekânı olarak insanlara bir araya gelmeleri ve paylaşım yapabilecekleri uygun ortamlar ya-

ratması aynı zamanda kamusal mekânlara sosyal ve politik bir işlev addetmektedir. Kamunun sahip olduğu toplumun tüm bireylerine açık, herkes tarafından paylaşılabilen, deneyimlenen anlamı, Crawford (2005) tarafından, kamusalın toplumun temsili olmanın yanı sıra toplum için yapılan siyasal ve politik temsiller olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar doğrultusunda, toplumsal olanın aynı zamanda siyasal veya ekonomik bir değere sahip olduğunu, herkese açık ve erişilebilir mekânların siyasal bir otorite tarafından üretildiğini söylemek mümkündür. Arendt (1998) ise kamusal mekânları kamunun özgürlüğü ile ilişkilendirmektedir.

Fraser (1990), kamusal mekânları, toplumsal birliktelik üzerinden yorumlamaktadır. Müşterek mekân olarak nitelendirilen kamusal mekânlar, çok kültürlülüğü kapsamakta (Hall and Hubbard, 1996), insanları birbirlerine bağlamakta ve tam tersi bir yaklaşımla, ayrıştırmaktadır. Bu ayrışma kentsel mekânda dağılmaktadır. Ancak günümüz koşullarında kamusal mekâna dair yapılan tüm bu tanımlar yeterliliğini koruyamamaktadır. Neoliberal politikalar ve kentsel müdahaleler kamusal mekânın özgürleştirici, birleştirici, eşitlikçi ve çok kültürlü (Arendt, 1998; Habermas, 1991; Hall and Hubbard, 1996) yapısının çözülmesine neden olmaktadır.

Jacobs (1961)'ın kamusal ve özel mekân tanımlarına dair eleştirilerinin de temelinde neoliberal politikalar çerçevesinde, kentsel alanları yalnızca fiziksel özellikleriyle ele alınmaya ve metalaştırılmaya başlanmış olması yer almaktadır (Madanipour, 1996; Thompson, 2002). Kentsel mekânın toprak değerinin artmasına bağlı olarak özel ve kamusal mekân sınırları derinleşmektedir. Kamusal mekânlar hem rant çekmek için hem de olası bir sermaye akışında ilk feda edilen yerler olarak kullanılmaktadır. Brenner ve Theodore (2002), bu tür mekânların kısa vadede ekonomik kazanç elde etmek adına kazanç sağladığı ancak, uzun vadede kentsel ayrışma ortamlarının temelini oluşturduğu görüşünü ortaya çıkartmaktadır.

Küreselleşme ve özelleşme kavramlarının muğlaklaştığı, kentin küresel pazarda yer edinmek adına kullanıldığı yeniden üretim sürecinde kamusal mekânlar ilgi çekici, iyi tasarlanmış alanlar olarak üretilme gayreti içerisine girmiştir. Kamusal mekânlar, kenti güzelleştiren ve estetik olarak kentsel mekânı cazip hale getiren yerler olarak ön plana çıkmaktadır (Carr vd., 1992). Ancak, kamusal mekânın estetik ve sembolik değerlerine odaklanan bu özellikler, kamusal mekânların kent ve toplum yaşamında üstlendikleri roller arasında dengelerin bozulmasına neden olmaktadır (Akkar, 2005). Üretilen bu kentsel mekânlar, yerel kimlikten ve kültürden uzaklaşmakta, ayrıştırıcı,

soylulaştırıcı ve yalnızlaşan mekânları ortaya çıkartmaktadır. Bu durum ise kamusal mekânın kamusal olma haline ters düşmektedir. Yapılan bu tanımlamalar Türkiye’de yakın dönem kamusal mekân tartışmalarını açıklar niteliktedir.

Kamusal mekân tartışmalarının odaklandığı bir diğer konu ise, neoliberal politikalar ve müdahaleler doğrultusunda giderek daha da azalan kamusal mekânların toplum tarafından deneyimlenemeyecek olmasıdır. Yakın dönem kamusal mekânlarda yaşanan dönüşümlerinin en çok hissedildiği alanlara kapital sistem içerisinde her geçen gün kamusal mekân tanımlarını kaybeden sokakları örnek vermek mümkündür (Akyol vd., 2017). Günümüzde aktif kullanılan kamusal mekânların daha çok özelleşen mekânlar olarak öne çıktığı veya kamusal mekân olarak tasarlanan ancak insana dokunmayan steril alanlar olduğu görülmektedir. Devlet eliyle kamu için üretilen alanların kısıtlı olması kamusal mekân kullanımının AVMLer, sergi salonları, kültür merkezleri gibi alanlarda yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Bu alanların kamusal alan olarak değerlendirilmesi ise farklı bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır.

Günümüz koşullarında kamusal mekân üretim sürecinde ortaya çıkan yetersizliklerin temelinde alınan kararların veya yapılan müdahalelerin insandan azade değerlendirildiği görülmektedir. Ancak, Carr vd. (1992) tarafından da tanımlandığı gibi kamusal mekânın toplumun kaynaşmasını sağlayacak çok kültürlü heterojen bir ortama sahip olması, buna müsaade edecek şekilde kurgulanması elzemdir. Topluma temas eden mekânları yaratmak ise ancak toplumsal ilişkileri anlamakla mümkündür.

Gündelik Yaşam Perspektifinde Kamusal Mekân ve Toplumsal İlişkiler

Kamusal mekân yukarıda da tanımlandığı üzere, sosyal mekânlar, karşılaşma alanları olarak bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin temelinde yer almakta ve deneyimlerini oluşturmaktadır. Kentsel alanı aktif bir şekilde yeniden yapılandıran kararlar, kamusal etkileşimleri ve kamusal mekânı da yeniden tanımlamaktadır. Bu doğrultuda kamusal mekân bireylerin kendilerini var etme zeminini olarak ortaya çıkmaktadır (Habermas, 1991; Sennet, 2010). Kamusal mekânları tanımlarken eşitlik, paylaşım, özgün değerler gibi hem fiziksel hem de toplumsal özelliklerine vurgu yapmaktadır. Kamusal mekânın salt fiziksel özellikler üzerinden değerlendirilmesi kamusal mekân ve toplum ilişkisini kavramada eksikliklere neden olmaktadır. Yapılan kamusal mekân tanımları kamusal mekânın gündelik yaşamdaki rolünü doğrudan veya dolaylı yoldan toplumsal ilişkilere bağlantılı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Toplumsal ilişkiler kamusal mekânda kurulmakta ve gündelik

yaşamın önemli bir kısmı da kamusal mekânda geçmektedir. Bu nedenle, kamusal mekân ve toplum ilişkisini kavramak için öncelikle toplumun en küçük birimi olarak birey üzerine yoğunlaşmak ve gündelik yaşama odaklanmak gerekmektedir. Çünkü mekâna yapılan herhangi bir müdahale bireyin gündelik yaşamında başlamakta ve gündelik yaşamda son bulmaktadır.

Lefebvre (1998) gündelik yaşamı kentsel mekânda yapılan durağan ve kırıksanmış özelliklere sahip rutinler üzerinden tanımlamaktadır. De Certeau (2008) da benzer bir şekilde gündelik yaşamı tekrar edilen alışık olunan pratikler üzerinden tanımlamaktadır. Gündelik yaşamın alışık olunanı yapma haline dair tanımı, alışkanlıkların bozulması durumunda yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Durağan bir yaşamda gerçekleşen her rutin kişiye özgü olanı tanımlamaktadır. Bu bağlamda Bourdieu (1995) gündelik yaşam tanımını kişilerin alışkanlıkları ve çevresel etkileri üzerinden değerlendirerek, bireyin kendisine ait ve kendisini ait hissettiği habitatlar üzerinden tanımlamaktadır. Yapılan gündelik yaşam tanımlamalarının rastlantısallığı ve alışık olunana dair vurguları, gündelik yaşam ve mekânın birlikteliğini ortaya koymaktadır. Yapılan gündelik yaşam tanımları her noktada ev, kentsel mekân ve kamusal mekânı işaret etmektedir. Kişisel alan dışında kalan, gündelik yaşam içerisinde deneyimlenen veya temas edilen tüm alanların kamusal mekânlardan oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle kamusal mekân ve gündelik yaşamın birbirinden kopuk değerlendirilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, kente yapılan herhangi bir müdahale aynı zamanda topluma ve toplumun sahip olduğu gündelik pratiklerine ve alışkanlıkların yapılmış bir müdahale kabul edilmektedir (Gregory ve Walford, 1989).

Gündelik deneyimlerin kamusal mekânların değişiminden veya kamusal mekânlar üzerine alınan kararlar sebebiyle yeniden şekillenmesi alternatif bir kamusal mekân perspektifini ortaya çıkartmaktadır. Bireylerin ait oldukları toplumların birer parçası olarak kamusal mekâna dâhil olmaları, yeni bir kentsel kimliği ortaya koymaktadır. Bu durum bireyin kentsel mekândaki yeni roller kazanmasına ve bu kazanılan rollerin kamusal mekânda karşılık bulmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda, toplumsal olayların gerçekleştiği ve insanlarla çevresi arasındaki ilişkiyi şekillendiren sosyal-kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkan kamusal mekân ile ilişkili olarak, kent ölçeğinde de sosyal ve toplumsal değişimler yaşanması kaçınılmazdır.

Özbek (2004), kamusal mekânları bir sosyalleşme alanı olarak tanımlamaktadır. Tüm farklılıklara açık olan bir karşılaşma mekânı olarak nitelendirilen kamusal mekân, paylaşım ve dayanışma ağının kurulduğu alan olarak değerlendirilmektedir.

Küresel ölçekte yaşanan COVID-19 salgını sürecinde ise gündelik yaşam yoğunluklu olarak evlerde geçmiş, yaşam alanı olarak ev kamusal mekân ihtiyacını karşılamaya çalışılan yeni formlara dönüşmüştür. Yaşam alanı olarak nitelendirilen evler bir anda işyeri, spor salonu, sinema, konser salonu haline gelmiş, balkonlar veya bahçeler ise açık kamusal mekân olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu durum, paylaşım yapılan, dayanışma ve iletişim ağının kurulduğu kamusal mekânların COVID-19 salgın sürecinde kullanımlarının kısıtlanmasına bağlı olarak bireylerin evlerde daha çok vakit geçirmeye başlaması sebebiyle toplumdaki uzaklaştığı ve yabancılaşma eğilimi gösterdiği ortaya çıkmıştır.

COVID-19 salgını süreci boyunca, 'dışarı' ve kişisel alan arasındaki sınır hem muğlaklaşmış hem de keskinleşmiştir. Yaşam alanlarının da fiziksel imkânları ve imkânsızlıklarının yeniden sorgulanmaya başladığı bu dönemde, aynı zamanda dışarı da yeniden anlamlandırılmaya başlanmıştır. Kişisel alan ve dışarı arasında ortaya çıkan bu durum bireyin gündelik yaşamının önemli bir kısmına etki etmiştir. Salgın sürecinde yaşanan kamusal mekân kullanımında yaşanan değişimlerin bireylerin gündelik yaşam deneyimlerine dair örnekler üzerinde değerlendirilmesi önemlidir.

Pandemi Sürecinde Yeniden Deneyimlenen Kamusal Mekân

Bireyin gündelik yaşamında önemli karşılaşma noktaları olarak nitelendirilen kamusal mekânlar, gündelik yaşama direkt veya dolaylı yoldan yapılan müdahaleler doğrultusunda hem anlam hem de kullanım değiştirmektedir. O süreç boyunca kamusal mekânların kısıtlanması, sokakların kullanılmasına, sokakların kısıtlanması ise insanların kendilerine 'nefes alacak' yeni yerler aramasına neden olmuştur. Kamusal mekân, kullanıma bağlı olarak anlam ve yer değiştirmiştir. Bu durum kamusal mekân ve kullanımının bireylerin deneyimleri doğrultusunda, değişen sosyal ve toplumsal algı üzerine tartışmanın gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır.

Araştırmanın bu bölümünde yukarıda tartışılan toplumsal ilişkiler ve kamusal mekân kavramları, pandemi sürecindeki yeni deneyimler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kamusal mekân deneyimlerinin dönüşümünü kavrayabilmek, ihtiyaçları ortaya çıkarabilmek ve gündelik yaşamdaki dönüşüme ışık tutabilmek adına görüşmecilere sorulan yarı yapılandırılmış sorular pandemi öncesinde ve pandemi sürecinde olmak üzere iki ayrı dönem değerlendirmesi şeklinde yöneltilmiştir.

Görüşmecilerden biri konuya dair görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

Sosyalleşme sadece tanıdıkla olan bir şey değil aslında. Birisine rastlamak ve ayaküstü sohbet edebilmek bile bir sosyalleşme iken biz bunu tamamen kaybettik. Yüzeysel görüşmelerimizi yaptığımız, çok yakın olmayan çevremizle bile aramıza giren mesafe hiç tanınmadığımız insanlarla iletişimimizi tamamen engelledi. Bu tesadüfi durumu tamamen ortadan kaldırdı. (K8, 23, Evden çalışma düzeni).

Görüşme yapılan kişilerin kamusal mekân kullanımları değerlendirildiğinde, bu alanların sosyalleşme ve buluşma alanı olarak tanımlanıyor olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çıkarım, Zukin (1995)'in kullanılan kamusal mekânların bireysel talepler üzerinden algılandığına dair görüşü destekler niteliktedir. Zukin (1995) yaptığı tanımda kamusal mekân ve bireysel taleplerin birbirleri ile ilişkili, birbirini destekleyen kavramlar olduğuna odaklanarak ortaya çıkan ilişkiyi kamusal kültür üzerinden değerlendirmektedir. Bu bağlamda yapılan tanımlamayı, Fraser (1990)'in da belirttiği gündelik yaşamı deneyimlediğimiz tüm karşılaşma alanlarında yaşanan toplumsal birliktelik olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla, kamusal mekânın kullanımını, bireylerin o alanda kendinden başkalarını görme ve davranış biçimlerini deneyimleme fırsatı elde etmesiyle ilişkilendirmek mümkündür.

Sosyalleşme ve etkinlik mekânı olmaları sebebiyle kavramsal çerçevede de belirtildiği gibi müşterek mekân olarak çok kültürlülüğü kapsayan kamusal mekânlar (Hall and Hubbard, 1996), kısıtlamalar sebebiyle ıssızlaşmak durumunda kalmıştır. Pandemi öncesi yoğun kullanılan alanlar, bulaş riski sebebiyle tercih edilmemeye başlamıştır. Eski alışkanlıklar yerini bireylerin kendilerini korumak için aldıkları çeşitli önlemlere bırakmıştır. Bu durum, gündelik yaşamın durağan ve kanıksanmış özelliklere sahip rutinleri işaret eden tanımlamanın (Lefebvre, 1998), kentsel mekânda alınan kararlar veya kriz durumlarında yaşananlar sebebiyle somut mekânda karşılık bulamadığını göstermektedir.

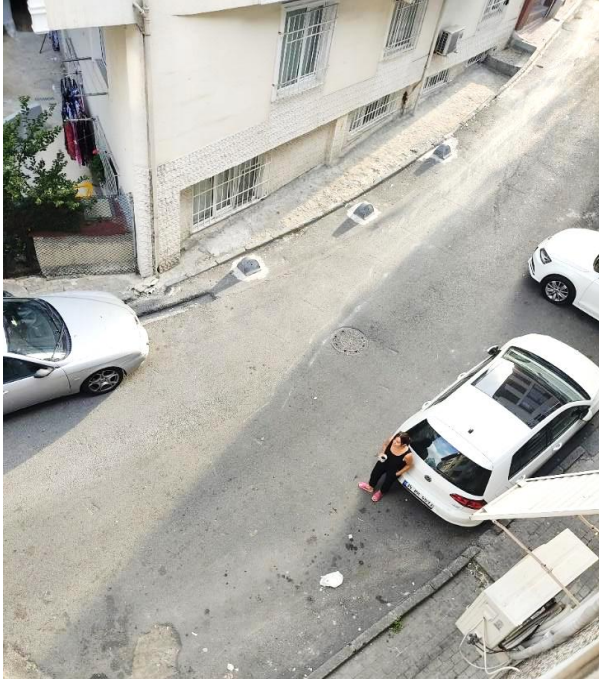
Gündelik olanın yeniden şekillenmek durumunda kaldığı pandemi sürecinde kısıtlamaların hafiflemesi sonucu ortaya çıkan 'yeni normal' kurguda kentsel mekânda gidilen yerler, kullanılan araçlar, yaşam alanları yeni anlamlar kazanmıştır. Toplu taşımaların riskli olarak değerlendirilmesi, toplu taşıma kullanımının azalmasına neden olmuştur. Pandemi öncesinde toplu taşıma ile kolaylıkla ulaşılan ve tercih edilen alanlar, toplu taşıma kullanmamak için ve uzaklık sebebiyle pek çok kişinin kullanmadığı alanlar haline gelmiştir. Kentsel coğrafyadaki hareket alanımızın kısıtlanması, yakın çevrelere yönelimi zorunlu hale getirmiştir. Bu durum pandemi sebebiyle ıssızlaşan kamusal mekânların kent içerisindeki farklı aktörlerin hemhal olmasını sağlayan ve toplumun gündelik yaşamındaki ihtiyaçlarını karşılayan kentsel

bağlantılar olarak tanımladığı kamusal mekân (Moughtin, 1999) tanımına ters düşmektedir. Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar da bu durumun toplumsal yansıması olarak öne çıkmaktadır. Bir görüşmeci ulaşımına bağlı olarak dönüşen kamusal alan kullanımını şu şekilde açıklamıştır:

Her istediğim yere gidebiliyordum. Eminönüne gidiyordum, taksime gidiyordum. Toplu taşıma ile gidebileceğim her yere gidiyordum ama şuan toplu taşıma kullanımımın azalmasına bağlı olarak yalnızca yakın çevrelere gidiyorum. Yürüyerek gidebileceğim yakın yerlerden ihtiyaçlarımı karşılıyorum. (K2, 35, Evden çalışma düzeni).

Yaşanılan yerlerin çevresinde ortak kullanılacak alan olmamasından kaynaklı eksiklikler sebebiyle kentler bir kez daha kamusal mekân yetersizliğine dair eleştirilere sahne olmuştur. Mahalle parklarının veya benzeri açık alanların şehirde yaşayan insanlar için bir nimet olarak görülmesine dair yapılan eleştiriler (Jacobs, 1961), bugün günümüz kentlerinde hala yapıcı bir karşılık bulamamıştır. Kentsel açık alanların, kamusal mekânların elzem bir ihtiyaç olduğuna dair genel bir kabul yoktur.

Benzer bir yaklaşımla yaşam alanlarında en uzun vakit geçirilen pandemi döneminde, yaşam alanlarındaki ihtiyaçlar da yeni tartışmalara sahne olmuştur. Pandemi öncesinde önem verilmeyen iç mekâna ve yaşam alanının çevresine dair bazı nitelikler yeni anlamlar kazanmıştır. Evin ışık alması, havadar olması, balkon gibi ihtiyaçlar tekrar gündeme gelmiştir. Ek olarak, çalışan bireylerle yapılan görüşmelerde pandemi öncesinde yaşam alanlarının bulunduğu çevreleri çok önemsemedikleri belirtilmiştir. Zamanlarının büyük çoğunluğunu ev dışı mekânda geçiren bireyler, pandemi sebebiyle evde kalmaları gereken ve evden araçla uzaklaşamadıkları durumlarda yaşadıkları çevrelerdeki eksiklikleri fark ettiklerini dile getirmişlerdir.

Şekil 1 Kahve Mekânı Olarak Sokak (Kişisel Arşiv, 2020)

Kişisel mekân olarak evlerdeki eksiklik veya yetersizlikler yakın çevremizdeki kamusal mekânlara olan ihtiyaçların da giderek artmasına neden olmuştur. Yaşam alanlarının fiziksel kısıtlılıkları sebebiyle uzun süreli sokağa çıkma kısıtlamalarında gidilebilecek yakın kamusal mekânlara dair ihtiyaçlar ve talepler artmıştır. İmkânı dâhilinde olan herkes evinin yakınındaki açık alanları kullanmaya devam ederken özellikle İstanbul'da birçok semt açık kamusal mekâna erişmekte güçlük çekilmiştir. Bireyler kamusal mekân olarak sokakları, kapı önlerini ve eğer var ise mahalle arasındaki parkları kullanmıştır. Küresel ölçekte yapılan pandemide kamusal mekân kullanımına dair araştırmalarda da Türkiye ile benzer yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Gehl (2021), insanların en çok mahalledeki sokakları, kaldırımları ve parkları kullanarak sosyalleşebildiklerini dile getirmiştir. Bireylerin daha önce kullanmadıkları sokaklardan geçtiklerini yaşadıkları yerleri daha çok keşfedebilme imkânı bulunduğu altı çizilmiştir.

Pandemi öncesi kamusal mekânın kullanım sıklığının daha fazla olduğunu dile getiren görüşmeciler şimdi yalnızca özel araçla gidebildiklerini veya hiç gidemediklerini belirtmektedir:

Yaşadığım yerin yakınlarda ufak, iki banklı taş bir çocuk parkı dışında bir alanım yok. Şehrin merkezi olarak adlandırılan bir yerde oturuyorum, ama pandemi sürecinde

gördüm ki evde kaldığım süre boyunca merkezde olmanın benim için hiçbir avantajı olmadı. Evimin aslında uzun süre yaşamak ve nefes almak için yeterli olmadığını, güneş almadığını ve balkonunun olmamasının aslında ne kadar eksiklik yarattığını fark ettim. (K8, 23, Evden çalışma düzeni).

Mahalle parkı gibi evime yakın yerleri tercih etmeye başladım. Mahalle parklarını daha önce hiç tercih etmiyordum ama şu anki durumda mecburen kullanılacak tek yer orası. Yeteri kadar yürüyecek yer yok ve aktif hareket edemiyorum. Alan büyük değil, yanından araçlar geçiyor ve bu beni rahatsız ediyor. Büyük ve rahatça hareket edebildiğim köpeğimin tasmaını salıp onun da enerjisini atabileceği bir alan isterim. Korona sonrası mümkün olduğu kadar Maçka parkı gibi pek çok etkinliği bir arada yapabildiğin yerlerin artırılması gerekiyor. Evime yakın yerlerde böyle alanlar olsun ki kullanabileyim. Böyle bir yerde vakit geçirmek için yaka değiştirmek zorunda kalmamalıyım. (K5, 27, Evden çalışma düzeni).

Kamusal mekânların hem sayıca az, hem de imkânlarının kısıtlı olması mahalle arası açık alanların kalabalık ve iç içe olmasına sebep olmuştur. Pandemi süreci öncesinde kalabalık mekânlarda bulunmak cazip olarak nitelendiriliyorken yaşanan küresel salgın ile birlikte kısıtlamaların olmadığı zaman aralığında vakit geçirmek için en sakin yerler tercih edilmektedir. Tüm görüşmeciler tarafından ortak olarak kalabalık mekânların daha az tercih edildiği, daha çok 'kimsenin olmadığı' alanlar bulmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Ancak İstanbul gibi bir kentte hem sakin hem merkezi olan alanların sayısının yetersiz olması, sakin olduğu için tercih edilen zaman içerisinde kalabalık alanlara dönüşmesine sebep olmuştur.

Şekil 2 Sokağa Çıkma Kısıtlamasının Olmadığı 28 Kasım 2020 Tarihinde Kamusal Alan Olarak Kullanılan Caddebostan Sahili (Cumhuriyet Gazetesi, 2020)

Şekil 2 Sokağa Çıkma Kısıtlamasının Olmadığı 14 Haziran Haftasonu Kamusal Alan Olarak Kullanılan Maçka Parkı ve Caddebostan Sahili (Doğan Haber Ajansı, 2020)

Yapılan görüşmelerde aktif kullanılan alanlar, Maçka Parkı, Maltepe Sahil, Caddebostan Sahil, Florya Sahili ve Moda olarak ortaya çıkmıştır İstanbul içerisinde kamusal mekân olarak bellekte yer eden yerlerin hep aynı alanlar olması, yalnızca mekân kısıtlılığı ile ilişkili değildir. Aynı zamanda, bu alanların kullanıcıları tarafından tercih edildiğini, benimsendiğini kanıtlar niteliktedir.

Pandemi öncesinde caddelerde dolaşmayı tercih eder, mağazalara bakarken, şimdi en az tercih edilen yerler bu alanlar oldu. Kalabalık yerlere gitmek daha renkli ve ilgi çekici geliyordu. Şimdi kalabalıktan uzak yerlere gitmeye çalışıyorum hatta gittiğim bir yer kalabalıksa oradan uzaklaşıyorum. (K4, 31, Esnek çalışma düzeni).

Alışveriş merkezlerine veya kalabalık merkezlere gittiğimde çekiniyorum, daha önceden kalabalığa bu kadar dikkat etmezdim. Şimdi hangi saat aralıklarında kalabalık değildir gibi zaman ayarlaması yapıyorum. Bu durum yapmak istediğim şeyleri ve gündelik hareketlerimi kısıtlıyor. (K2, 35, Evden çalışma düzeni).

Yapılan görüşmelerde pandemi sürecinde toplumsal çeşitliliğin yitirildiğine dair görüşler sunulmuştur. Görece daha sakin ve kalabalıktan uzak alanların tercih edilmesi toplumsal çeşitliliğin sağlandığı, bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet fark etmeksizin özgürce bir arada buldukları heterojen sosyal yaşam kurgusunun günümüz şartlarında yitirildiğine dair bir örnek teşkil etmektedir. Kamusal mekân kavramının temelini oluşturan çevre ile hemhal olma, karşılaşma hali yerini planlı buluşmalara bırakmıştır. Aynı zamanda bu durum, gündelik hayatın rastlantısallığı ile de çelişmektedir. Yalnızca tanışılan, yakın ilişkilere sahip kişilerin görüşebildiği bu yeni durum heterojen yapıyı dönüştürmektedir. Görüşmecilerden biri homojenleşmeyi paylaşım ekseninde şu şekilde açıklamıştır:

İnsanlar tek katmanlı hale geliyor. Başkalarıyla paylaştığımız diyaloglar azaldığı için çeşitliliğimizi kaybediyoruz. (K1, 32, Esnek çalışma düzeni).

Kullanıcısı için üretilmesi gereken alanların sayıca ve sahip olduğu nitelikler bakımından yetersiz olması kentsel mekânda adaletsiz bir dağılımı ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla, kentsel mekânda alınan her karar bireyleri alternatif yol arayışına yöneltmektedir. Görüşmecilerden ikisi, pandemi öncesinde AVM'leri buluşmak için daha çok tercih ettiklerini, bunun sebebinin ise sosyalleşmek için kullanılan alanın aynı zamanda çeşitli ihtiyaçların karşılanabildiği yerler olduğunu dile getirmişlerdir. Diğer iki kişi ise, kamusal mekân algısının açık kamusal mekânlar olduğunu dile getirmiş, ancak Maçka Parkı gibi, çevresinde her türlü donatıyı bulunduran merkezi yerleri tercih ettiklerini belirtmiştir. Jacobs (1961)'in kullanıcılarına göre kamusal mekân üretimine dair eleştirisi bu bağlamda hala güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle tercihler ve yönelimler kamusal mekânların yeniden üretiminde önemli ipuçları barındırmaktadır. Konuya dair pek çok görüşmeci ortak görüş belirtmiştir:

Önceden her gün AVM, kafe, okul gibi alanları tercih ediyorken şuna hem onları hiç kullanamıyorum. Acil durumlarda belki ayda 1 kez AVM' ye gidiyorum. Haftanın iki günü markete gidiyorum ve bu sosyalleşme mekânı haline geldi. (K6, 21, Evden çalışma düzeni).

Arkadaşlarımla, hepimizin buluşabileceği daha çok toplu taşıma ile gidebileceğimiz yerleri tercih ediyorduk. Restoran seçeneğinin çok olması ve açık bir AVM olması sebebiyle Kanyon en çok tercih ettiğim yerlerden biriydi. Hem arkadaşlarımla vakit geçirip hem de ihtiyaçlarımı giderebileceğim, almam gereken bir şey varsa alabildiğim yerler olduğu için daha çok oralarda buluşmayı tercih ediyordum. Zamandan tasarruf etmiş oluyorduk. (K1, 32, Esnek çalışma düzeni).

Kamusal mekân dediğimizde aklıma ilk park ve caddeler geliyor. Önceden Maçka Parkı'na gider orada arkadaşlarımla vakit geçirirdim. Vali Konağı Caddesi'nde yürür mağazalara bakarak evime dönerdim. Konum olarak daha ulaşılabilir olması ve aktivite çeşitliliği sebebiyle bu alanları tercih ediyordum. (K7, 29, İşyeri çalışma düzeni).

Pandemi öncesinde her gün kamusal mekânları kullanıyordum. Mesela çıkıp dışarıda dolaşmak için Nişantaşı'nda yürüyordum veya spor yapmak için Maçka Parkına gidiyordum. (K2, 35, Evden çalışma düzeni).

Pandemi sürecinde fiziksel mekânın yetersizliği bir kez daha tartışılıyor, kamusal mekânın birleştirici gücü, her geçen gün artan bireysel mekân,

kendinden olanla görüşme ve birlikte olma halinin pandemi sonrası toplumsal yansımaları merak konusudur.

Bu durumun geçici olduğunun farkındayız ama tamamen eskiye dönebileceğimizi düşünmüyorum açıkçası. Eskiye dönüş için uzun bir süre geçecek gibi gözüküyor. (K1, 32, Esnek çalışma düzeni).

Kamusal mekân ve sosyalleşmeyi değerlendirecek olursam, çok yakın arkadaşım da olsa bu dönemde evine gidemiyorum veya kapalı bir yere davet edemiyorum. Dışarıda parklarda veya kendi sandalyelerimizi götürüp minimum temasta bulunabileceğimiz yerlerde oturmaya başladık. (K9, 24, İşyeri çalışma düzeni).

Bireyselleşmenin bir diğer tehlikeli yanı ise, yaşanan alan dışında çevrede olanları göremiyor ve bireylerin kendi akvaryumlarında yaşam döngülerini tamamlayacak olma ihtimalidir. Bireyselleşme ve kendin gibi olana yaklaşma halinin zaman içerisinde kendinden olana doğru evrilmesi durumu, toplumsal ayrışmayı derinleştirici bir etmen olarak görmek mümkündür. Pandemi sebebiyle yaşam alanlarından çıkılamayan, 'dört duvar arası' durum, izole yaşamın mekândaki ayrıştırıcı etkisini derinleştirerek, zaman içerisinde 'içerisi' ve 'dışarı' arasında anlam kaymasına neden olmuştur. Pandemi sürecinde bireylerin kendi içerisine kalma durumu, dış dünyaya giderek daha fazla kapanmasına neden olmuştur. Bu anlamda gündelik yaşam ve mekân algısı, kullanıma bağlı olarak yeniden üretilmeye başlanmıştır. Bir görüşmeci pandemi sürecinde kamusal alan kavramını yeniden sorguladığını şu şekilde belirtmiştir:

Evlere kapandığımız süreçte herkes evlerinde gündelik yaşamlarını sanki dışarıdaymış gibi alternatifler üretmeye çalıştılar... Mesela İtalya'daki balkon konserleri, evlerimizi spor salonu haline getirmemiz. Tüm bunlar kamusal mekânı eve sığdırmaya çalıştığımızı göstermez mi? (K7, 29, İşyeri çalışma düzeni).

Kamusal mekânların hem nitelik hem de nicelik bakımından yetersiz olduğu konusunun kentsel gündemde yer alıyor olmasının yanı sıra, yaşanan küresel bir salgında toplumun sağlığı ve kullanılan alanların hijyeni konusu ön plana çıkmıştır. Yapılan dokuz görüşmede de sağlık, hijyen ve mesafe en çok üzerinde durulan konular olarak ön plana çıkmıştır. Mart 2020'den bu yana hayatın merkezine yerleşen bu konular gündelik yaşamı pek çok noktada şekillendirmiş, zaman ve mekân seçimlerini etkilemiştir. Sağlık ve hijyen konusunun kamusal alan kullanımını etkileyeceğini düşünen bir görüşmeci kamusal alan tercihlerini şu şekilde açıklamıştır:

Evde kalmaya devam ettiğimiz bu karantina bittikten sonra sanırım kamusal mekânda tek dikkat edeceğim şey hijyen olacak. Kalabalık yerlere hemen adapte olabileceğimi düşünmüyorum. Daha az insan, daha çok açık alanın olduğu yerlere gitmeyi tercih edeceğim. (K8, 23, Evden çalışma düzeni).

Pandemiden sonra “yeni normal” yaşama birden bire adapte olunamayacağı üzerine yaygın görüşler, kamusal mekânlarda sağlık konusu üzerine yoğunlaşmış ve yoğunlaşmaya devam etmektedir. Pandemi koşullarında kamusal mekânlar değerlendirildiğinde, yaşadığımız kentlerin olası kriz durumları için hem fiziksel hem sosyal hem de toplumsal olarak hazırlıksız olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Kamusal mekânın kentte var oluşu mekânın deneyimlenebiliyor oluşu ile ilişkilidir. Deneyimlenmesi mümkün olmayan kamusal mekân, toplumsal ilişki kurulamayan bir alana dönüşmektedir. Kamusal alanın ekonomik açıdan artı bir değer olarak görülmesi, kamusal mekana dair alınan kararlarda ilk gözden çıkarılan alanların başında gelmesi ve sadece prestij üretmek için tasarlanıyor olması kentsel mekânda çeşitliliği daraltmakta ve kısıtlı kamusal mekâna sahip olunmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kamusal mekânların bu denli yetersiz olması olası bir kriz durumunda önemli bir eksiklik olarak ön plana çıkmakta, hayati değerini ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan COVID-19 küresel salgını, bu duruma önemli bir örnek oluşturmaktadır.

COVID-19 salgını sürecinde gündelik yaşamın yoğunluklu olarak evlerde geçmiş olması kamusal alan kavramının ev içerisinde üretilmesine veya zaman içerisinde değersizleşen sokak kullanımının yeniden yaygınlaşmasına neden olmuştur. Özel mekânların kapalı olması sebebiyle bireyler mahallelerindeki kentsel açık alanları kullanmış, mahallesinde açık kamusal mekân olmayanlar ise kamusal mekân olarak sokaklarda vakit geçirmiştir. Bu durum, hem kamusal alanın öznesinin insan olduğunu ve insan tarafından ihtiyaç dâhilinde şekillendirilmesi gerektiğini hem de kamusal alanların ne kadar kısıtlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Kamusal mekânın öznesi olarak bireylerle görüşmek ve gündelik yaşam rutinlerindeki değişiklikleri görmek, pandeminin son bulması durumunda kamusal mekânların düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kentsel alanı aktif bir şekilde yeniden yapılandıran kararlar, kamusal etkileşimler ile kamusal mekânı da yeniden tanımlamaktadır. Kamusal mekân ile ilişkili olarak, kent ölçeğinde de sosyal ve toplumsal değişimler yaşanması

kaçınılmazdır. Kamusal mekânın kullanılamaması toplumsal ilişkiyi zedelemekte ve bireyselleşmeye eğilimi güçlendirmektedir. Küresel salgın sürecinde devlet eliyle kamu için üretilen alanların kapanmış veya kısıtlanmış olması, kamusal mekân yetersizliğinin derinden hissedilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda yapılan görüşmelerde de ortaya çıkan bir sonuç olarak, pandemi süreci boyunca kullanılan alanların yetersiz olması, kısıtlamalar harici bireylerin vakit geçirebilecekleri alanlara sahip olunamaması bireyleri yalnızlaştırmıştır. Bu süreçte bireylerin toplum içerisinde daha homojen bir çevrede kalmış, ancak kendi çekirdek çevresi ile iletişime geçebilmiş olmasının bireyselleşmeye yönelik etkisi ortaya çıkmıştır. Bu durum kent içerisinde hâlihazırda var olan birbirine temas etmeyen pek çok grup arasındaki görünmez sınırın daha da netleşmesine sebep olmuştur. Görüşmelerden birinde paylaşılan *“İnsanlar tek katmanlı hale geliyor. Başkalarıyla paylaştığımız diyaloglar azaldığı için çeşitliliğimizi kaybediyoruz.”* alıntısı, toplumun sarsılmaya başlayan heterojen birliktelik algısının, mevcut durumda yaşanan kısıtlamalar neticesinde giderek daha da homojenleştiğini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu durum mekânın dönüşümünde tartışılan bireyselleşme ve kendinden olana yaklaşma haline dair kaygıları arttırmaktadır.

Yapılan görüşmelerde aktif kullanılan alanların, Maçka Parkı, Maltepe Sahil, Caddebostan Sahil, Florya Sahili ve Moda Sahili olması kentsel açık ve geniş alanların tercih edildiğini kanıtlar niteliktedir. Dokuz kişi ile yapılan görüşmede kamusal mekân olarak tanımlanan alanların ortak olması bu alanların kullanım değerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. İstanbul içerisinde kamusal mekân olarak bellekte yer eden yerlerin hep aynı alanlar olması, mekanların fiziksel özellikleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kişilere geçmişe yönelik ve bugüne dair kamusal mekân kullanım sorgulaması yapıldığında geçmişte kullanılan kamusal mekânların bugün kullanamamalarının temel sebebinin pandemi kısıtlamaları ile ilişkili olduğu, fırsatları olsa yine geçmişte kullanılan alanlara gitmeyi tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Yapılan görüşmeler, kavramsal çerçevede tartışılan kamusal mekânların gerçeklik zemininde karşılık bulamadığını göstermektedir. Bu noktada, tercih edilen alanların tercih edilme sebeplerinin dikkatlice değerlendirilmesi üretilen kamusal alanların bireylerin kendilerini ait hissedebilecekleri, çeşitliliğin içerisinde var olabilecekleri, toplumsal birlikteliği sağlayabilecek fiziksel ve sosyal güce sahip alanlar üretebilmek adına önemlidir.

Kamusal alan kullanımına ve tercihlerine ek olarak, pandemi öncesinde yaşam alanlarında sıkça vakit geçirmeyen bireyler tarafından önem verilmeyen iç mekâna ve yaşam alanlarının çevresine dair bazı nitelikler yeni anlamlar kazanmıştır. Evin ışık alması, havadar olması, balkona sahip olması gibi ihtiyaçlara verilen önem artmıştır. Çalışan bireylerle yapılan görüşmelerde pandemi öncesinde yaşam alanlarının bulunduğu çevreleri çok önemsemedikleri belirtilmiştir. Zamanlarının büyük çoğunluğunu ev dışı mekânda geçiren bireyler, pandemi sebebiyle evde kalmaları gereken ve evden araçla uzaklaşamadıkları durumlarda yaşadıkları çevrelerdeki eksiklikleri fark ettiklerini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, yaşam alanlarının sahip olduğu fiziksel kısıtlılıklar yaşam alanları çevresindeki kamusal mekânlara dair ihtiyaçları ve talepleri arttıran bir faktör olmuştur. Yaşam alanı çevresinde daha çok vakit geçirmek durumunda kaldıklarını belirten görüşmeciler, daha önce kullanmadıkları sokaklardan geçtiklerini yaşadıkları yerleri daha çok keşfedebilme imkânı bulduklarını dile getirmiştir. Bu durum, neoliberal kentleşme sürecinde giderek kamusal alan niteliğini yitiren sokakların yeniden kamusal alan vasfı kazanmaya başlamasına dair önemli bir adım olarak görülmektedir. Tüm bunlar, yaşanan salgın ve bu gibi kriz durumlarına kentlerin ne kadar hazırlıksız olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak krizlerin, yapıcı etkilerine odaklanarak; toplumsal birlikteliğin yeniden üretilebileceği yeni kamusal mekânlar üretmek gerekmektedir. Bu üretim ancak bireylerin gündelik yaşamlarına ve kriz sonrası taleplerine ve ihtiyaçlarına odaklanarak mümkün olmaktadır. Kentlerin küresel dünyada yer bulması, yaşanan krizlerden sonra yeniden anlam kazanmakta ve aslında talep doğrultusunda üretilen mekânlar dikkat çekmeye başlamaktadır. Bunu çift taraflı bir kazanç durumuna getirmek yaşam kalitesinin artırılmasına ve toplum odaklı kentlerin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır.

Extended Abstract

Reinterpretation to Meaning of Public Space and Social Relations During the Pandemic Process

*

Özge Tekçe

ORCID: 0000-0001-9809-9085

In this study, the transformation of the individual's perception and use of public space in a period when the daily life of the individual changes completely. The transformations experienced by individuals in the use of public space in the perspective of daily life during the COVID-19 pandemic and the resulting inadequacy of public space constitute the problem of this study. For this reason, the research aimed to reveal the transformation in public space experiences by including individual views. The research emphasizes the importance of producing living spaces towards the perception and demands of individuals as the primary subject of the city. The main focus of this research is on people's experiences of the meaning of public spaces that form the basis of social life.

In the study, in which the qualitative research method was used, semi-structured interviews were made with people who have different unearned income working disciplines and actively used the public space before and during the pandemic process. The findings of the study are in line with the perceptions of the users of the multi-defined public space discussed in the literature. The discourses that emerged from the interviews show that the use of the physical space experienced, preferences and needs will be changed.

In this research, semi-structured interviews were carried out with 9 people. It aims to present a perspective on the needs of public space that will emerge after the pandemic by focusing on the new meanings emerging on public space as a social space through semi-structured interviews with nine people, all of whom are university graduates and white-collar employee women who live in various parts of Istanbul. The interviewed group consists

of people between the ages of 20-35 who used public spaces actively before the pandemic and worked in different disciplines, who switched to working from home during the pandemic.

The research emphasizes the importance of obtaining data on individuals' perceptions of public space and experiences during the pandemic. Because after the pandemic, the research plays a critical role in public space analysis in the axis of user experiences. In this context, creating an environment where individuals can explain their needs and definitions of public space in their own words by asking open-ended questions at every stage of the research reveals the originality of the research. Recognizing individuals as the subject of public space and seeing the changes in daily life routines reveals the necessity of considering public spaces in case the pandemic ends.

In the discussions on the subject of public space within the framework of the urban agenda, designs and the economic values created by the public space or created from the public space come to the fore rather than individual uses. However, it should not be forgotten that public space has a social value in addition to its physical value, plays an important role in daily life, and is an essential need for socializing, meeting, and interacting with others in daily life. In this direction, although there are many quantitative studies evaluated according to the adequacy of the public space in the city, its location, the design of the public space, or the economic value it creates; especially, studies on public spaces evaluated by fellow citizens are insufficient.

Within the scope of this research, the concerns about the changes in the meanings of the public spaces used during the COVID-19 global epidemic period, when the daily life of the individual has completely changed. The need for public space, which has been ignored in urban space, has been reconsidered during the pandemic period, focusing on the concept of public space, its use, and the way it is experienced in daily life from the eyes of individuals. The research sets out with the promise of revealing the needs of public space in the perspective of everyday life by focusing on the transformation in the perception and use of public space during the pandemic process. In this direction, the research aims to form a basis for the evaluation of public spaces, which are designed by revealing the requirements of producing living spaces and used in line with the perception and demands of individuals as their primary subject, from the perspective of society.

Within the scope of this research, concerns about the changes in the meanings of the public spaces used during the COVID-19 global epidemic period, when the daily life of the individual has completely changed. The need for

public space, which has been ignored in urban space, has been reconsidered during the pandemic period, focusing on the concept of public space, its use, and the way it is experienced in daily life from the eyes of individuals. The research plights to reveal the needs of public space in the perspective of everyday life by focusing on the transformation in the perception and use of public space during the pandemic process. The research looks for answers to three basic questions: (i) 'How is public space discussed in the urban agenda?' (ii) 'How can the impact of the use of public space on social cohesion be evaluated in the perspective of everyday life during the pandemic?'; (iii) 'How was the public space experienced before and/or during the pandemic?'.

As a result, decisions that restructure the urban space also redefine public interactions and public space. Concerning public space, it is inevitable to experience social and societal changes at the urban scale as well. Because the existence of public space in the city is related to the fact that the space can be experienced. The inability to use public space damages social relations and strengthens the tendency to individualization. In the process of the global epidemic, the unequal distribution of the areas produced for the public in the urban space has caused the inadequacy of public space to be felt deeply. The inadequacy of public spaces stands out as an important shortcoming in the event of a possible crisis, revealing its vital value. The global epidemic of COVID-19 is an important example of this situation.

Kaynakça/References

- Akkar, M. (2005). The changing 'publicness' of contemporary public spaces: a case study of the Grey's Monument Area, Newcastle upon Tyne. *Urban Design International*, 10(2), 95-113.
- Akyol, D., Çiğdem, A., Düzenli, T. (2017). Toplumsal değişim sürecinde "kamusal mekân"ın dönüşümü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 56, 545-554.
- Arendt, H. (1998). *The human condition*. London: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler*. (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Kesit. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Brenner, N., Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism". *Antipode*. 34(3), 349-379.
- Carr, S., Stephen, C., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M. (1992). *Public space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crawford, M. (2005). Everyday urbanism. R. Mehrotra (Der.), *Michigan Debates on Urbanism* içinde (ss. 16-34). Ann Arbor: The University of Michigan.

- Cumhuriyet Gazetesi (2020, 28 Kasım). Caddebostan Sahili'ndeki kalabalık havadan görüntülendi. *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/caddebostan-sahilindeki-kalabalik-havadan-goruntulendi-1794601>
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi I.* (L.A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Doğan Haber Ajansı (2020, 14 Haziran). Caddebostan Sahili ve Maçka Parkı'nda hafta sonu yoğunluğu. *CNNTürk*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/caddebostan-sahili-ve-macka-parkinda-hafta-sonu-yogunlugu?page=1>
- Kahraman D., M. (2019). Kamusal alanın dönüşümü ve kentsel mekânın iletişimsel niteliği üzerine düşünmek. *Planlama*. 29(3):195-201.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: a contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, 25, 56-80. doi: 10.2307/466240.
- Gehl, J. (2021). Public space plays vital role in pandemic. *Gehl Blog*. Erişim adresi: <https://gehlpeople.com/blog/public-space-plays-vital-role-in-pandemic/>
- Gregory, D., Walford, R. (2016). *Horizons in human geography*. London: Macmillan.
- Hall, T., Hubbard, P. (1996). The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies?. *Progress in Human Geography*. 20(2), 153-174.
- Habermas, J.(1991), *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society.* (Burger and. Lawrence, Trans.). Cambridge: MIT Press.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great american cities*. New York: Vintage Books.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern dünyada gündelik hayat.* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Özbek, M., (ed.), (2004). *Kamusal alan*. İstanbul: Hil Yayın.
- Sennett, R.,(2010). *Kamusal insanın çöküşü.* (S. Durak, A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Sel. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).
- Madanipour, A., (1996). *Design of urban space*. New York: Wiley.
- Moughtin, C. (1999). *Urban design: Street and square*. Oxford: Architectural Press.
- Thompson, C. W. (2002). Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 60(2), 59-72.
- Zukin, S., (1995). *The cultures of cities*. Cambridge: Blackwell Publishers.